

70 anys de l'entrada de les tropes franquistes a Catalunya / Periodisme i política

Ve de la primera pàgina

► **Exili i repressió.** Un periodista barceloní, Juan Esteban Vilarró, va ser el primer en publicar un llibre sobre els exiliats, *La caída de los dioses rojos*. Entre d'altres sentències, en va deixar una de rotunda: "Una guerra como la nuestra presupone fatalmente la expulsión de la parte dirigente de los vencidos". Però no només els dirigents; vora de 460.000 persones van creuar la frontera els primers dies de febrer de 1939. Uns 220.000 eren militars; la resta, civils: homes, dones, nens, gent gran, professors universitaris i manobres, escriptors i pagesos, alcaldes i regidors, ministres i consellers. Va ser un exili mai vist que, per a Catalunya, va tenir uns costos brutals. Bona part de la seva classe intel·lectual, política i sindical, va haver de marxar. La Universitat de Barcelona, convertida en botí de guerra dels vencedors, va ser despulada de les primeres espases. La plana major dels escriptors, periodistes, professionals liberals més significats, també es van exiliar. I al seu costat, milers de civils que es van amuntegar en els camps de concentració francesos.

Mentre milers havien de marxar, a Catalunya es va deixar anar una onada repressiva mai vista: després de les primeres execucions sobre el terreny (la columna sanguinària del general Sagardía pel Pallars, per exemple), va venir la repressió reglada: consells de guerra i afusellaments; camps de concentració (com el d'Horta, a Barcelona); presons sobresaturades; mares preses que perdien els seus fills, lliurats a l'Auxilio Social de la vídua d'Onésimo Redondo; batallons de càstig; mà d'obra semiesclava, utilitzada per refer tot allò que les tropes franquistes havien destruït, però també perquè el doctor Martín Almagro pogués

continuar les excavacions d'Empúries, gràcies a un acord amb la Capitanía General per utilitzar presos. Les xifres només il·luminen una part de l'escenari: 3.688 executats, vora de 200.000 presos a les darreries de 1940 (per a tot Espanya, incloent-hi Catalunya). A Lleida es van obrir un mínim de 4.000 expedients de responsabilitats polítiques; a Barcelona, 10.000.

En l'àmbit de les responsabilitats polítiques, com en els consells de guerra, la dictadura va teixir una tupida xarxa de complicitats amb l'Església (els capellans redactaven un dels informes oficials), el nou poder municipal,

"Mentre milers havien de marxar, a Catalunya es va deixar anar una onada repressiva mai vista"

etc. Era el regne de la denúncia i la delació. Tan extens era el sistema, i tan flexible, que fins i tot Carlos Godó Valls, comte de Godó, es va trobar amb un expedient d'aquesta mena entre cap i coll. Se'n va sortir bé, evidentment, però durant un any va haver de moure totes les seves influències per evitar mals majors.

► **Les depuracions.** L'aparell de l'Estat i l'administració pública a tots els nivells van ser depurats. És a dir, immediatament després d'assolir el control sobre el territori, tots els funcionaris públics, però també els professionals liberals, es van haver de sotmetre a processos de depuració per avaluar la seva conducta i la seva fiabilitat ideològica. Va ser una neteja brutal i d'una profunditat extraordinària. El 16 d'agost de 1939, els mestres de Barcelona

Imatge inèdita de l'acte de col·locació, a la façana de l'Ajuntament de Barcelona, de la placa que reproduïx el darrer part de la guerra o *Comunicado de la Victoria*. Presideixen l'administrador apostòlic de la diòcesi, doctor Miguel Díaz de Gómara; l'alcalde, Miquel Mateu i Pla; el general Eliseo Álvarez Arenas, cap dels Serveis d'Ocupació i, el seu costat, el president de la Diputació Provincial, Josep Maria Milà i Camps, comte de Montseny, el maig de 1939. / ARXIU MUNICIPAL ADMINISTRATIU

van ser reunits a l'anomenat Pal·lacio de la Música per escoltar discursos com el de José Bonet del Río, tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona: "Orientemos

a los niños según el programa de la Falange que preside nuestro serenísimo Caudillo". El professor Salomó Marqués ha pogut parlar d'aquesta depuració esco-

lar com un "trencament volgut i dur". Anys de renovació pedagògica van ser enterrats en l'escola nacionalcatòlica.

A l'única universitat del país,

El 19 de juliol de 1939, *Solidaridad Nacional* publica l'article *Perot lo Lladre* dedicat a Pere Bosch Gimpera. És el primer d'una sèrie de 36 que, sota l'epígraf *Fantasmones Rojos*, el diari falangista treurà fins a març de 1940. El seu autor, Miguel Utrillo Vidal, va ser l'inspirador de la secció que neixia amb la intenció de sumar-se a la visió franquista de l'actuació menada per la Generalitat i la República i contribuir a justificar davant la societat catalana la revolta militar i l'anorreament de qualsevol vestigi de la legalitat republicana.

Concebuda com una biografia, en termes de *guignol* i/o de "necrològica en vida", pren el seu títol del concepte que dirigents i institucions republicanes havien estat manipulats per forces estrangeres amb l'objectiu de destruir Espanya. El mateix Utrillo, a propòsit del text dedicat a Joan Comorera, defineix què cal entendre per "fantasmón": "Cada uno de ellos [en referència a Comorera, Fronjosà, Serra i Moret i Gerhar], en su género, podrían ofrecerse como prototipo del fantasmón grotesco y fofo, de la marioneta que ignora quién maneja los hilos de su precaria y mecánica existencia".

Tot i la diversitat de col·laboradors, la secció presenta una clara uniformitat en l'estil, característic del retòric discurs falangista, en la desmesura de les calúmnies i en la intenció última: passar comptes, en nom de la "Justicia de España", a tots aquells que havien mostrat el seu compromís amb la República i amb la Generalitat. Perquè, malgrat l'existència d'articles dedicats a personatges estatals (els presidents Alcalá Zamora i Azaña, Pablo Iglesias, Indalecio Prieto, Gonzalo de Reparaz, Jiménez de Asúa i el general Rojo), l'objectiu de *Fantasmones Rojos* és tossudament combatre i desprestigiar el nacionalisme català.

'Fantasmones rojos': acarnissament des de la 'Soli'

EULÀLIA PÉREZ VALLVERDÚ

Com a característiques destaca la reduïda atenció a l'esfera política en favor de la cultural. Només els presidents de la Generalitat, Macià "el fòsil de catalanisme" i Companys "el fantasmón número 1", i Joan Casanoves, president del Parlament, "aficionado al vedetismo y a los complots", són objecte d'articles. Una focalització òbvia en el context de la intenció de destruir símbols cohesionadors de la legalitat i, amb ella, dels referents de la societat catalana.

En segon lloc, destaca l'absència d'articles sobre personatges revolucionaris i d'esquerres. I quan apareixen queden englobats sota l'etiqueta genèrica de "la horda". Contràriament, els atacs més furibunds se'ls enduen els sectors del catalanisme moderat i, concretament, Acció Catalana, que segons Utrillo va ser "más funesta que la FAI". La raó, evident: a Catalunya, l'oposició a l'Alzamiento va ser col·lectiva. Fins i tot els *partits d'ordre*, catòlics inclosos, podien no sentir-se còmodes amb la situació revolucionària però no van creure mai que el Movimiento Nacional fos la solució desitjable. En tercer lloc, l'atribució sistemàtica a tots els personatges i a les actituds que menen d'una con-

ducta immoral que es resumeixen en la covardia i en la voluntat d'aprofitar-se econòmicament de les circumstàncies, en definitiva "de medrar". Es veu ja en el títol del primer article i la tornem a trobar en d'altres referits, per citar-ne alguns, a Pompeu Fabra "un gran 'vividor' del catalanisme" o Eugeni Xammar "el 'despreocupado' estafador".

I és en aquest aspecte on pot captar-se la categoria moral i l'odi i la rancúnia que atresoraven; al capdavant, "Fantasmones Rojos" no és sinó la versió periodística que complementa les actuacions repressives dels vencedors contra la població (les purgues amb oli de ricí, els rapats de cabell...) juntament amb les institucionals (consells de guerra, afusellaments, expedients de depuració...). Només la visceralitat inherent a la ideologia falangista pot explicar els comentaris de satisfacció que susciten, per exemple, les condicions dels exiliats en els camps de concentració francesos, on "hacen vida de perros rabiosos". Els mateixos sentiments i actituds que els permeten calumniar i insultar artistes i intel·lectuals de prestigi reconegut, l'actuació dels quals dins i fora de les fronteres desmentia la imatge de la realitat catalana

que els revoltats intentaven fixar i exportar. Així, Pau Casals esdevé "un perfecto asno" fora del món musical i, alhora "podrá ser el mejor violoncelista del Mundo, pero es también uno de los mejores tacaños que jamás se han conocido. Y además, es masón y judío. Es decir, un genio sencillamente repugnante". Pompeu Fabra, "siempre tan pulcro, tan callado, tan hipócrita y tan masón", esdevé el responsable de l'intent de genocidi lingüístic perquè amb el seu compromís amb la Generalitat acaba per comprometre la llengua i malgrat ésser "el máximo prestigio del país" no dubta a negar l'entrada "en casa de un amigo suyo a un sacerdote que iba a administrar los auxilios espirituales" i a requisar "una torre en San Feliu de Codinas". O Carles Riba, el personatge més enervant per a Utrillo per la influència que té "como persona" en la societat catalana del moment, el qual es "dedica" sistemàticament a signar manifestos contra el feixisme i l'Alzamiento, mentre de sota mà, mogut per "una ambició que no conoce límites" obté, mitjançant "la adulación" càrrecs i distincions que no mereix. A tots ells, i amb lleugeres variacions, Utrillo els fa responsables que, a Barcelona, "el sol de nuestra Patria (...) apareciera tinto en sangre".

Utrillo (Sitges, 1915-Madrid, 1990) va ser un personatge sinistre de postguerra: testimoni acusatori en depuracions com la de Joaquim Folch i Torres, va iniciar un *camuflatge* que parcialment trencava a *El Eco de Sitges*. El consistori, el 1984, va otorgar-li el premi Sitges, en la categoria de Ploma d'Or, pel conjunt de la seva "notable obra". Coses de la memòria històrica.

Eulàlia Pérez Vallverdú és filòloga i prepara un llibre sobre *Fantasmones Rojos*.